

je nadaljeval svoje delo v korist stanu in narodu. Dne 7. avgusta istega leta ga vidimo zopet na glavni skupščini »Zaveze«, kjer je podrobno govoril o § 1. državnega šolskega zakona, ki ga je podal in razložil ne oziraje se na politične tendence in opirajoč se zgolj na pravico, demokratizem in ljubezen do bližnjega. (»Učit. Tov.« 1910., št. 32.). Zdej med tovariši, zdaj v poslanski zbornici, pa zopet tam med delavskimi masami, nikdar ni miroval, hodil od trpina do trpina, ga krepil in vzpodbujal k delu, zagotavljajoč mu spas in lepšo bodočnost. Poleg učit. stanu se je zavzel predvsem za idrijsko delavstvo, kar je storil že v prvi dež.-zbornici seji. L. 1910. je interpeliral v zbornici za preskrbo dovoljnih delavskih stanovanj (»Učit. Tov.« 1910., št. 9.); leta 1912. pa za pravično razdelitev delavskih doklad, kjer je med drugim izjavil: »Idrijski delavec in kranjski učitelj, to sta dva faktorja, ki sta zapostavljena in ne moreta priti do svojih pravic, in le čuditi se je, da ta dva faktorja vztrajata in da sta nepodkupljiva v veliki svoji večini. Tema dve ma veljaj danes moje iskreno priznanje in spoštovanje, zakaj prepričan sem, da iz takih elementov, ki so vajeni trpljenja in pomanjkanja, a ki ne klonijo nobeni sili, zraste nov rod, ki nam zagotovi lepšo bodočnost.« (»Učit. Tov.« 1912., št. 8.). Tako globoko je mislil in čutil je Gangl, ki je poznal bedo in pomanjkanje teh dveh stanov.

Vsakokrat, kadar je le prestopil prag deželne zbornice, je prišel z novimi predlogi. V seji dne 24. septembra l. 1913. je zahteval izpremembo § 23., točka 3. zak. o šolskem nadzorstvu (v prilog pasivne volilne pravice učiteljske). (»Učit. Tov.« 1913., št. 39.). Istega leta je sestavil tudi znamenito spomenico o položaju kranjskega učiteljstva »Dejanja govore!«, kjer je v podrobnostih naslikal in predočil javnosti vse krivice, trpljenja in muke, ki jih je moralo prestati napredno kranjsko učiteljstvo pod takratnim klerikalnim režimom. Brošura je vzbujala splošno zanimanje in sočutje nad preganjanjem učiteljstvom ter je bila tudi prevedena na druge jezike. Dne 2. marca 1914 vidimo tega pionirja in apostola kranjskega učiteljskega vnovič v zbornici med poslanci, kjer je obširno in temeljito obravnaval novi osnovnošolski zakon, ki je bil takrat v projektu in dokazal, da so posamezne točke tega zakona šolstvu in učiteljstvu naravnost v kvar, obenem pa jasno in odločno zahteval, da se mora predvsem rešiti materijelno vprašanje kranjskega učiteljstva. Spomnil se je pri tem tudi na vpokojence in vdove in stavil predlog, da se tudi tem nakaže primerna stanarina odnosno draginjska doklada. (»Učit. Tov.« 1914., št. 10.).

Na vse je mislil, vsem je hotel pomagati in rešiti celotni učiteljski stan iz takratnega neznošnega stanja. Delal in storil je mnogo, da skoro več, kakor je mogel in bi ne miroval prej, da mu ni izbruh svetovne vojne prestrigel načrte in ukinit njegovo trudapolno in nesebično delovanje, ki je bilo posvečeno zgolj trpečim in preganjanjem.

S postankom svetovne vojne se je takorekoč zaključilo njegovo politično delovanje in od tedaj naprej je posvetil vse svoje moči le vzgoji in šoli, ki ga je po prevratu v priznanje njegovih velikih zaslug za učiteljstvo in šolstvo postavila na sedanje visoko in odgovorno mesto, katero zastopa v duhu demokratizma in globoki ljubezni do šole in učiteljstva, ne oziraje se na posamezne politične stranke, v čast in ponos celokupnemu slovenskemu učiteljstvu.

Rado Grum.

V šoli vladaj ljubezen, a ne strah.

E. G.

Gangl — Sokol.

Ustanovitelj Sokolstva dr. M. Tyrš je s svojo globoko zamišljeno idejo ustvaril v češkem narodu trdno sokolsko organizacijo, ki ima dvojno široko nalogo: tehniško in idejno.

Tudi jugoslovensko Sokolstvo, ki je veren posnetek češkega, si deli delo v iste dve smeri. Obema je poverjena enako vredna naloga, zakaj niti brez prve niti brez druge ni popolnega Sokolstva.

Med sedanjimi najboljšimi delavci v sokolski idejni stroki je tudi tovariš brat Gangl, ki vrši po starostovega namestnika pri jugoslovenskem Sokolstvu. V vrstah jugoslovenskih Sokolov

je malo mož, ki bi se bili tako poglobili v bistvo sokolske ideje in ki bi s tako vnmemo in požrtvovalnostjo delovali v Sokolstvu kakor br. Gangl. Svoja prirodna talenta, govorništvu in pisateljevanje, je postavil v službo Sokolstva, enako tudi svojo vestnost in ljubezen do dela, zato mu ni nobena žrtev za Sokolstvo prevelika, nobeno delo pretežko, nobena pot predolga. Edina ovira pri tem delu mu je prevelika zaposlenost v službi in stanovski organizaciji, vendar ni dneva, ko bi br. Gangl ne žrtvoval vsaj nekaj svojega časa tudi sokolski organizaciji, da se točno pouči o tekočih sokolskih zadevah. Sokolska ideja mu je postala takorekoč njegov življenjski smoter, zato prepričevalno in navdušeno zastavlja za njo svojo besedo in pero. V globini svoje duše prepričan, da je sokolska misel za napredek in porast našega naroda in naše države eminentne važnosti, deluje z vsemi svojimi močmi za razvoj sokolske organizacije, da bi zavzela čim širše plasti našega naroda, da bi se končno uresničil izrek: Kdor Jugosloven — ta Sokol! Sokolska načela so mu sveta in se po njih ravna na vseh potih svojega življenja, dasiravno mu je bilo v prejšnji dobi sokolsko prepričanje v veliko škodo, zakaj tudi brat Gangl je moral okusiti grenak kruh preganjanja.

Aktivno delovanje br. Gangla v sokolstvu pričena za časa njegovega službovanja v Idriji, kjer je bil leta 1910. izvoljen za predsednika društva »Sokolski dom v Idriji«. Istega leta so se združila notranjska sokolska društva v lastno župo, ki je imela svoj sedež v Idriji. Na ustanovnem župnem občnem zboru, dne 20. februarja 1910 v Logatcu, je bil brat Gangl izvoljen za prvega župnega starosta. Z njemu lastno energijo in vnmemo se je lotil sedaj sokolskega dela. Ustanovil je lepo urejeno župno pisarno, katere vodstvo si je pridržal sam in pridno deloval za izpolnitev župne organizacije.

Znameniti so njegovi govori, ki jih je imel ob raznih prilikah kot župni starosta. Z ognjevitostjo besedo je izpodbujal Sokole in narod k narodnemu in sokolskemu delu. Do podrobnosti je preštudiral Tyrševe spise in se poučil o bistvu sokolske misli, ki jo je vedno in povsod možato zagovarjal in navdušeno priporočal. Uživel se je popolnoma v sokolsko življenje in ves prosti čas žrtvoval sokolskemu delu in sokolski družbi, v kateri se je počutil naj srečnejšega. To sokolsko življenje mu je tako priljubilo Idrijo, da jo je s težkim srcem zapustil, četudi sicer razmere niso bile najugodnejše, saj je gospodovalo takrat v Idriji naduto nemško uradništvo pri rudniški upravi in imelo povsod glavno besedo. Sokolsko članstvo je brata Gangla bratsko vzljubilo in ga spoštovalo, o čemer priča, da je bil leta 1911. izvoljen za društvenega starosta, katero mesto je obdržal do odhoda iz Idrije.

Delovanje Idrijske Sokolske župe in Sokolskega društva pod vodstvom brata Gangla je bilo vzorno in uspešno. Župa je prejelala poleg župnih zletov sokolske dneve, ki so bili posvečeni resnemu sokolskemu delu. Predavanja ob takih prilikah je poleg drugih opravljal br. Gangl, zlasti o razlaganju sokolske ideje. Izvršila sta se dva župna vaditeljska tečaja z najboljšimi uspehi, in tudi pri teh je prevzel br. Gangl pouk o sokolski misli.

Takoj v prvem letu svojega obstanka je izdajala župa svoj »Vestnik«, ki je izhajal dve leti samostojno, potem pa se je leta 1912. združil s »Sokolskim Vestnikom«, ki je bil glasilo Sokolskih žup Ljubljana l., Kranj, Idrija in Novo mesto. Naravno je, da je tudi brat Gangl pridno sodeloval pri teh sokolskih listih. Priobčil je več spisov in manjših notic, od prvih omenjamo: »Brat starosta otvarja odborovo sejo«, »Beseda funkcionarjem«, »Tekmovanje«, »Jezik očistiti peg« in »V novo življenje«. Zadnji članek, napisan tik pred svetovno vojno, pozivlja Sokolstvo k pravemu pojmovanju sokolske misli in k vztrajnemu delu. V »Sokolskem Vestniku« l. 1912. je priobčil dve krasni sokolski pesmi: »Pesem Sokolov« in »Pesem iz bodočih dni«. Ob 50letnem jubileju slovenskega Sokolstva l. 1913., ko bi se moral vršiti III. slovenski vsesokolski zlet v Ljubljani, je napisal br. Gangl v dr. Murnikovem »Slovenskem Sokolu« pod naslovom »V jubilejsko leto slovenskega Sokolstva« uvodnik, v katerem navdušuje članstvo za priprave na zlet, ki je pa bil prepovedan. Svetovna vojna je ustavila vse sokolsko delo za dobo petih let.

Ko so se po prevratu nekoliko pomirili duhovi, so se zbrali nekateri Sokoli v Ljubljani, med njimi tudi brat Gangl, da organizirajo in vzpostavijo zopet so-

kolsko delo. Dne 6. januarja 1919 so sklicali informativni sestanek slovenskega Sokolstva. Udeležba na sestanku je bila mnogobrojna. Brat Gangl je imel dva referata, in sicer: »Združjenje Sokolstva v jugoslovensko Sokolstvo« ter »Izobraževalno delo«. Poverili so mu načelstvo izobraževalnega odseka in časnikarskega odseka, ki sta se ustanovila v področju »Slovenske Sokolske Zveze«. Brat Gangl je takoj sestavil poslovnik za izobraževalni odsek in pričel z intenzivnim delom v Zvezi. Na občnem zboru dne 15. junija je podal temeljito poročilo o izobraževalnem delu in je bil vnovič izvoljen za načelnika izobraževalnega odseka.

V letu 1919. je začelo zopet izhajati glasilo »Slovenske Sokolske Zveze« pod imenom »Sokol«. Brat Gangl mu je bil prvih pet mesecev urednik, ki je dal listu trdno podlago in pravo smer, pozneje je zaradi preoblih poslov moral odločiti uredništvo. Za list je napisal globoko zamišljen uvodnik »Zmaga — svoboda!« in članek »Sokolstvo in izobrazba«, poleg tega je priredil za list mnogo krajših člankov in notic. Sodeloval je tudi pri ustanovitvi lista za sokolsko mladino »Sokolice« in priobčil v prvem letniku dve pesmi: »Sokolici, bratje mili« in »Tabor«. Sploh je bil brat Gangl duša vsega dela v Zvezi in pri pripravah za prvi sokolski Sabor, ki se je vršil na Vidov dan 1919. v Novem Sadu. Tudi na Saboru je brat Gangl sodeloval v večih odsekih in bil izvoljen kot odbornik v Savezno starešinstvo, katero mesto je zavzemal dve leti. Na glavni skupščini v Osijeku l. 1921. je bil izvoljen za namestnika staroste J. S. S., katere funkcije vrši še danes. Vesten — kakor pri vsakem svojem delu, je tudi v sokolskih poslih. Predvarno, a odločno zastopa svoje stališče, ki je pa vedno v skladu s sokolskimi načeli, zato uživa v sokolskih krogih široko naše domovine visoko spoštovanje in simpatije. Pa tudi med češkimi Sokoli je br. Gangl poznan in priznan Sokol, tudi v tujini znajo ceniti njegovo delo za Sokolstvo.

Kot priznan mladinski pisatelj je vsa leta, odkar izhaja mladinski sokolski list »Sokolice«, zvest njegov sodruknik. Poleg že omenjenih spisov in pesmi je napisal za »Sokolice« še pesmi: »Domovina« in »Sokolici Aleksandru« in spise »Sokol sem in Sokol ostanem«, »Iz knjige Sokolstva«, »Ena domovina in v njej le eno Sokolstvo« ter »Naša skupna vez — sokolska ideja«, v katerih mladini primerno razlaga sokolsko idejo. Sodeluje pa tudi pri sokolskem listu »Sokolski Glasnik«, v katerem je priobčil v spomin prvemu starosti dr. Oražna pesem: »Ob grobu br. staroste dr. Oražna« ter članke: »Bela Ljubljana vas pričakuje in pozdravlja«, ob priliki l. jugoslov. vsesokolskega zleta, idejni članek: Naš človek in nekrolog po pokojnem dr. I. Tavčarju.

Razume se, da brat Gangl ob prvem vsesokolskem zletu v naši novi domovini leta 1922. ni stal križem rok brez dela. Sodeloval je v zletnem odboru, je požrtvovalno deloval za časa priprav v zletni pisarni in vestno opravljal uredniške posle pri »Sletskem Vestniku«, med zletom samim pa je priskočil na pomoč, kjerkoli je bilo treba. Še težjo nalogo pa je prevzel po zletu s tem, da je sprejel uredništvo »Spomenice o l. jugoslovenskem vsesokolskem zletu«. Prvi zvezek obširnega dela je že izšel in kaže, da bo delo pod souredništvom br. Gangla stvarno in umetniško na vrhuncu.

Brat Gangl je tudi sodruknik pri sokolskem koledarju, ki je prej izhajal pod imenom »Slovenski sokolski koledar«, od leta 1920. pa kot »Jugoslovenski sokolski koledar«. Njegovi spisi so: »Naša zavednost« (l. 1914.), »Br. dr. Oražen in br. Miha Verovšek« (l. 1922.), »Na pot v Ljubljano« (l. 1922.), »Hočem!« (l. 1923.). Ganglovo literarno delo v Sokolstvu je torej precej obširno in vselej temeljito. Da tudi Čehi visoko cenijo njegove sokolske spise, pričajo laskave ocene, ki so jih prinesli že večkrat češki sokolski listi. Najboljši dokaz o tej trditvi pa je gotovo češki prevod članka »Hočem!« iz letošnjega koledarja, priobčen v uradniškem glasilu Češke Obce Sokolske »Vestnik Sokolsky«.

Podrobnega dela, ki ga vrši br. Gangl za Sokolstvo, ni mogoče opisati, ker ga je preveč in je mnogokrat neopazeno. Jugoslovensko Sokolstvo preko širne naše domovine ima ob 50letnici br. Gangla samo eno željo: naj bi energija in ona goreča ljubezen br. Gangla do Sokolstva ne izgini nikdar! Zdravo!

Ivan Bajželj.

Šola je mrtva, če je učitelj brez duha in čustva.

E. G.

Organizator slovenskega šolstva po prevratu.

Pod bivšo šolsko upravo je bilo slovensko šolstvo pravcata pastorka, zakaj nikoli ni uživalo tistega razmaha, ki smo ga upravičeno zahtevali v nešteti slučajih z ozirom na število slovenskega naroda in v primeri z drugimi avstrijskimi narodi.

Kako vse drugače in z veliko ljubeznijo je prejšnja šolska uprava skrbno negovala nemško šolstvo po naših lepih slovenskih krajih, zlasti na Koroškem in južnem Štajerskem! Nadarjeno našo šolsko dečo so mučili z nemščino, da bi si preveč ne bistrila svojega čilega, do vznetnega duha v umljivi, blagolasi materinščini. Šolske oblasti so nam s pogostimi razpisi in odredbami zabranjevale narodno vzgojo mladine, ker so se tedaj državni krmilarji bali narodno zavednega naraščanja...

Posebno na bivšem Kranjskem so bila trnjeva pota in težki boji vselej ob ustanovitvi kake nove slovenske šole ali kadar je šlo za razširjenje že obstoječe šole v večrazrednico. Zato pa osnovno šolstvo ni bilo na isti višini razvoja, ki bi na njej moralo biti po številu šolske dece.

Pred svetovno vojno je bilo na Kranjskem 385 osnovnih šol s 1101 razredom, od teh 345 slovenskih, 2 slovensko-nemški in 38 nemških šol, ki jih je obiskovalo 83.072 otrok tako, da je prihajalo povprečno na vsak razred 75 otrok. V tako prenapolnjenih razredih pač ni bilo pričakovati ugodnih učnih uspehov, posebno na štirirazrednicah, kjer smo mučili šolsko mladino (na deželi!) z nemščino, ki je po učnem načrtu ugrabljala kar po pet, šest ali sedem tedenskih učnih ur!

In slovensko napredno učiteljstvo! Z gnjevom v srcu se spominja onih časov, ko so mu kratili svobodo in jemali ugled med narodom, ko so mu rezali ovsen kruh, ko so mu — »numerirali kosti!« Pa značajno učiteljstvo ni klonilo, ostalo je — združeno v »Zavezi« — nemajno na strani svojih tovarišev-voditeljev, ki je med njimi v prvih vrstah korakal naš neustrašni zagovornik pravice in resnice, naš — Gangl.

Na vsakoletnih Zavezinih zborovanjih — naših parlamentih — smo pozorno sledili njegovim temeljito zamišljenim razpravam, ki nas je v njih navduševal za vse pravično in lepo, ki je v njih z njemu lastno zgovornostjo preudarjeno pa neusmiljeno bičal vse krivice, ki so se dogajale bodisi šolstvu bodisi učiteljstvu, pa naj so te prihajale od koderkoli! Še imamo v živem spominu njegov obširni govor, ko je leta 1900. na XXII. glavni skupščini v Novem mestu stvarno razpravljalo o § 1. državnega šolskega zakona.

Mož, ki se je vedno potegoval za pravico, pošteno delo in ugled slovenskega učiteljstva, je moral med vojno trpeti mučno preganjanje kot »politično nezanesljiv«; toda pravica, ki je bila še vedno in povsod zmogovalka, je tudi tu zdrobila vse zahrbtnje spletke, udušila krivico in mu prinesla vsaj del zadoščenja.

Po prevratu leta 1918. je zasijalo zlato solnce težko pričakovane svobode narodnemu šolstvu in slovenskemu učiteljstvu in tudi Ganglu. V ujedinjeni jugoslovanski državi smo vzradoščeni in kakor prerajeni prvič prosto zadihali pod svojim jugoslovanskim kraljem, ki je postavil Gangla na čelo narodnega osnovnega šolstva na bivšem Kranjskem in v Prekmurju in imenoval za višjega šolskega nadzornika njega, ki ga dičijo vse lepe lastnosti, ki ima razum in srce za razvoj in napredek narodnega šolstva.

S pomlajenimi silami se je Gangl oprjel organizacijskega dela na šolskem in prosvetnem polju. Jedva smo se začeli uživljati v nove razmere, že ga vidimo na delu za preustrojitev šolstva in narodne vzgoje. S tovarišem, okrajnim šolskim nadzornikom Fletetom, je sestavil »Načrt za preustrojitev narodnega šolstva«, ki je izšel leta 1919. in ki določa temeljna načela za narodno in narodno višje šolstvo ter za izobrazbo in pravno stališče učiteljstva teh šol. Za nujno dolžnost je smatral poziv vlade v Beograd k anketi za sestavo šolskega zakona (leta 1921.), kjer so upoštevali njegova stvarna razmotrivanja in utemeljene predloge.

Višji šolski svet je po Ganglovih priporočilih in navodilih pošiljal v slovenski del Koroške zavedno slovensko učiteljstvo, ki je radovoljno hitelo na izpraznjena učna mesta na tamošnjih osnovnih